

V siedmy deň (povinne) odpočívaj

Kristína Gardoňová

Zuzana Zavorská

Rozšírením pandémie COVID-19 sa štátne zásahy do trhu či do každodenného chodu spoločnosti stali dôležitými prostriedkami ochrany verejného zdravia. Medzi zástancami laissez-faire prístupu a voľného trhu však vznikajú obavy, že protipandemické opatrenia prinesú permanentné zmeny vo veľkosti štátu alebo budú využité na presadenie ideologicky motivovaných politík. Príkladom takýchto politík by v kontexte Slovenska bolo rozsiahlo diskutované ponechanie zákazu nedeľného predaja. Údajným hlavným dôvodom zatvorenia maloobchodných prevádzok bola potreba sanitárneho dňa. V prípade pretrvávajúcej priaznivej epidemiologickej situácie však toto diskutabilné odôvodnenie celkom stráca svoje opodstatnenie. Čo by teda dosiahol štát ponechaním zákazu nedeľného predaja a za akú cenu?

Zákazom nedeľného predaja celková spotreba neklesá

Zákaz či uvoľnenie nedeľného predaja je opakujúcou sa politicko-ekonomickou témou nie len na Slovensku. Maďarsko v nedávnej minulosti experimentovalo so zavedením nedeľného zákazu predaja, no rok po zavedení opätovne stiahlo toto nariadenie. Počas tohto krátkeho regulovaného obdobia od marca 2015 do apríla 2016 bolo možné sledovať zmeny v správaní spotrebiteľov: Kovács a Sikos (2019) uvádzajú, že napriek skráteným hodinám kedy bolo možné v obchodoch nakupovať, celková spotreba domácností sa nezmenšila. Avšak napriek tomu, že ľudia míňali toľko koľko pred tým, k zmene došlo v type prevádzok, kde spotrebiteľia nakupujú - v tomto období došlo ku významnému nárastu v spotrebe v malých obchodoch či večierkach (ktoré mali povolenie zostať otvorené) na úkor supermarketov a iných veľkých predajní. Zároveň bol všeobecný sentiment počas regulovaného obdobia negatívny a občania ocenili návrat k liberálnejším podmienkam.

Prípady Maďarska je v súlade s predpokladom OECD (2014), že zákaz nedeľného predaja podmienený veľkosťou prevádzky má zväčša nepriaznivý vplyv na obchody, ktoré sú určitým spôsobom komplementárne k veľkým obchodom (ako napríklad malé predajne, ktoré sa nachádzajú v blízkosti či vnútri supermarketov), no pozitívny vplyv na malé obchody, ktoré sú substitútami obchodných reťazcov.

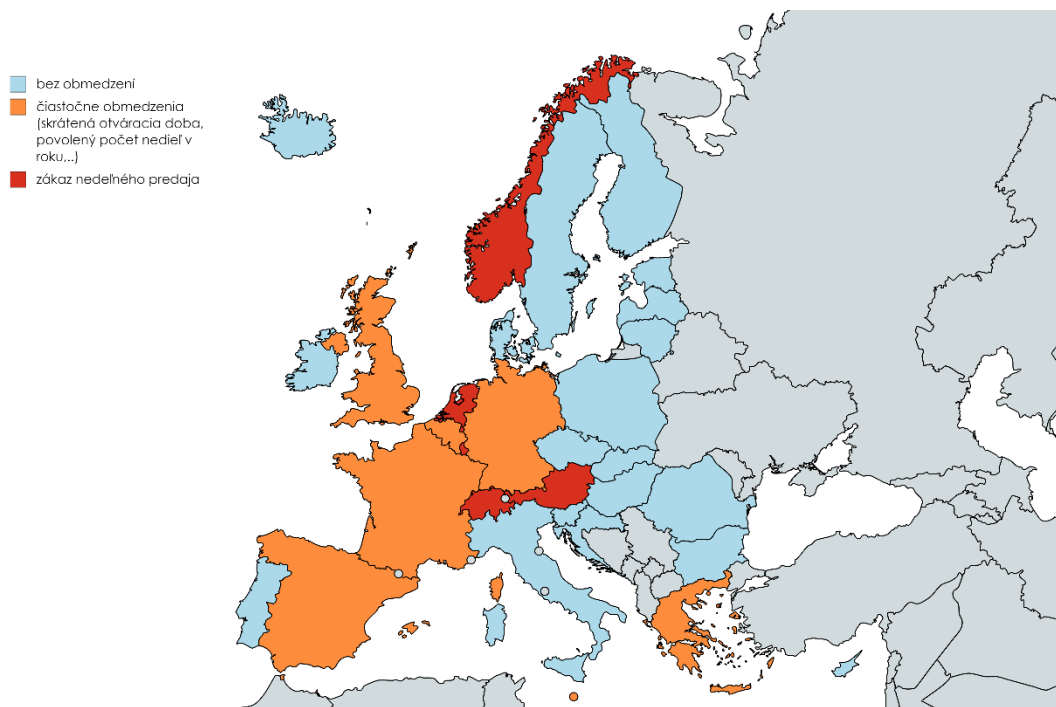
Regulácia ekonomických aktivít v nedeľu významne znižuje zamestnanosť

Burda a Weil (2004) tiež sledujú efekt zavedenia nedeľných obmedzení vo vybraných štátoch USA v 1969-1993 a identifikujú, že dané regulácie významne znižujú zamestnanosť, a to nie len v rámci regulovaného maloobchodného sektora ale aj mimo neho. Vplyvy na mzdy a na produktivitu práce sú však podľa autorov zanedbateľné. Dôležitým zistením štúdie je, že k redukcii zamestnanosti primárne dochádza zánikom pracovných pozícií so skráteným úväzkom. Nakoľko mnohí študenti pracujú na skrátených úväzkoch a spoliehajú sa práve na prácu počas víkendov, je pravdepodobné, že zákaz nedeľného predaja by obzvlášť ovplyvnil skupiny, ktoré pracovať v nedeľu chcú či potrebujú. Regulácia tohto charakteru sa teda spája s prerozdelením — nie len v prospech malých podnikov na úkor veľkých prevádzok, ale aj v neprospech príjmov študentov či pracujúcich osôb s druhým úväzkom cez víkend.

Na obrázku 1 je možné vidieť, že čiastočné alebo úplné zatvorenie maloobchodných prevádzok v nedeľu funguje už dlhšiu dobu v mnohých európskych krajinách vrátane Rakúska, Nórska, Británie, Grécka či Francúzska. Avšak tendenciou v týchto krajinách je skôr diskutovanie o zrušení týchto obmedzení. Deregulácia v týchto krajinách je zväčša postupná: Francúzsko povolilo v roku 2009 nedeľný predaj vo vybraných 500 mestách so významným cestovným ruchom. Grécko v roku 2014 pristúpilo k uvoľneniu vo forme 7 povolených nedeľ v roku so skrátenými otváracími hodinami od 11:00 do 20:00. Výhoda takéhoto riešenia môže byť v možnosti trhu prispôbiť sa postupne na nové podmienky. Nemecko zas v roku 2008 presunulo kompetenciu rozhodovať o danej problematike na regionálne vlády. Mnohé spolkové krajiny následne zaviedli určitý počet tzv. Verkaufsoffenen Sonntage (nákupných nedeľ). Konkrétny počet takýchto nedeľ v roku je

medzi spolkovými krajinami rôzny: najliberálnejšie je Severné Porýnie-Vestfálsko s jedenástimi nedeľami v roku, nasledované Berlínom s ôsmimi nedeľami. Meklenbursko-Predpomoransko zas pristúpilo k deregulácii podobne ako Francúzsko, a povolilo nedeľný predaj v 96 turistických obciach počas sezóny, od poslednej nedele v marci až do októbra.

Obrázok 1: Prehľad európskych krajín s obmedzeným nedeľným predajom

Zdroj: vlastné spracovanie podľa OECD, LFMI a Genakos a Danchev (2015)

Poznámka: Zobrazené sú krajiny EÚ, EHP, Švajčiarsko a UK.

Sledovaním deregulácie nedeľného predaja je tiež možné dedukovať, aké ekonomické implikácie mali obmedzenia tohto druhu. Genakos a Danchev (2015) sa pozreli na vplyv uvoľnenia nedeľného predaja použitím metódy difference-in-differences pre 30 európskych krajín v období 1999-2013. Ich výsledky potvrdzujú, že uvoľnenie ekonomickej aktivity v nedeľu má signifikantný pozitívny vplyv na zamestnanosť, a v niektorých oblastiach dochádza aj k nárastu v spotrebe. Konkrétne ide o potravinové produkty, kde bolo možné sledovať nárast v spotrebe až o 12,5 %. Nie je však isté, či ide o čistý nárast v spotrebe alebo o redistribúciu z iných sektorov. Cenový efekt nie je potvrdený.

Conway (2020) odhaduje ekonomický prínos permanentnej deregulácie nedeľného predaja na 1,4 miliardy libier (ekvivalentne 64 libier na každú domácnosť) ročne, primárne pozostávajúcich z nižších spotrebiteľských cien v dôsledku efektívnejšieho využívania obchodných priestorov. Na druhej strane však odhadujú zánik 1,8% pracovných miest v malých nezávislých prevádzkach a večierkach, ktoré stratia konkurenčnú výhodu vo forme nedeľného predaja. Avšak Conway (ibid.) uvádza, že táto strata by bola pravdepodobne vyvážená vznikom pracovných miest vo veľkých prevádzkach.

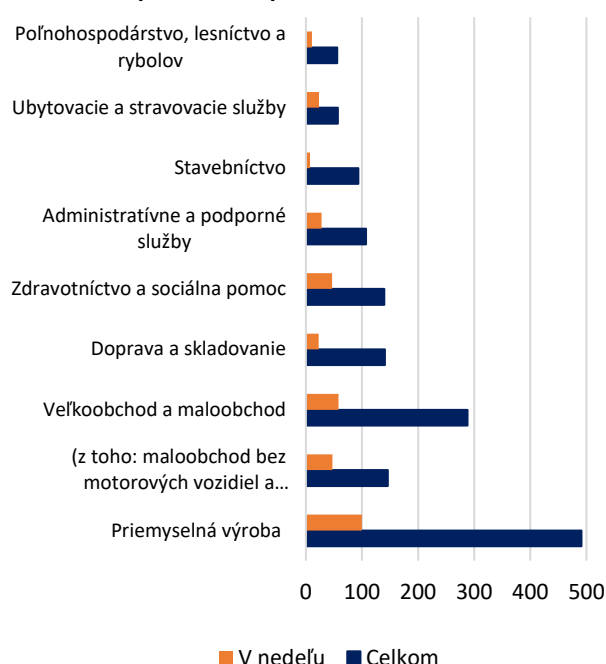
Vo vyššie spomínanej literatúre na danú tému je možné identifikovať primárne štyri kanále, cez ktoré by ekonomika doplatila na nedeľné nenakupovanie: zamestnanosť, tržby, ceny a koncentrácia či štruktúra trhu (pre detailnejšiu diskusiu jednotlivých efektov vid' Genakos

a Danchev (2015)). Kým v otázkach vplyvu na tržby či ceny chýba konsenzus, najjasnejšie pozorovateľný sa javí byť negatívny efekt na zamestnanosť.

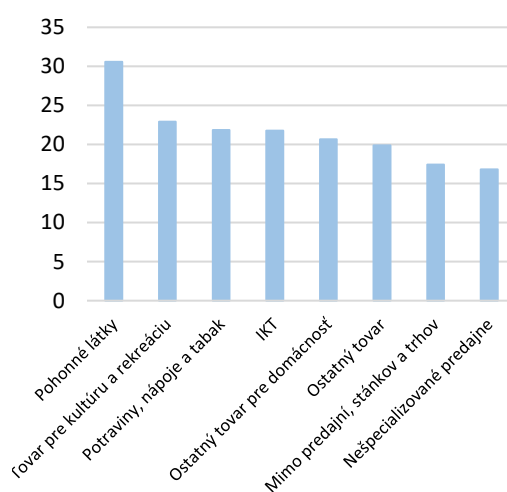
Zamestnaní v maloobchode tvoria len malú časť pracujúcich v nedeľu

Na Slovensku v roku 2019 pracovalo v nedeľu takmer 365 tisíc osôb, čo predstavuje zhruba 18 % zamestnaných. Z toho tvorili zamestnanci maloobchodu okrem opravy motorových vozidiel a motocyklov len 13 %. Pre porovnanie, 27 % pracujúcich v nedeľu sú zamestnaní v priemysle. Zákaz nedeľného maloobchodného predaja by sa preto týkal relatívne malej časti zamestnanej populácie Slovenska. Ak primárnym cieľom regulácie nedeľného predaja je podporiť nedeľu ako deň oddychu od ekonomických aktivít, obmedzenia vplyvajúce na približne každého ôsmeho zamestnaného človeka by zrejme nemal požadovaný efekt. Graf 1 zobrazuje počet pracujúcich v nedeľu a celkovo vo vybraných sektoroch ekonomiky.

Graf 1: Počet pracujúcich v nedeľu vo vybraných sektoroch (v tisíckach)

Graf 2: Počet odpracovaných nedeľí ročne pracujúcimi v nedeľu v maloobchode, podľa typu predajne (v dňoch)

Poznámka: Predpokladaná pracovná doba pri prepočte je 8 hodín denne.

Zdroj: Trexima (Graf 1, Graf 2)

Mohlo by zaniknúť až 1 700 pracovných miest v supermarketoch či iných nešpecializovaných predajniach

Avšak vplyv nedeľného obmedzenia na maloobchodný sektor by bol nemalý. Skrátenie otváraciej doby o jeden deň v týždni znamená stratu 52 pracovných dní v roku, navyše k 16 štátnym sviatkom, ktoré sú dnes subjektom obmedzení. V roku 2019 odpracoval priemerný zamestnanec maloobchodu v nešpecializovaných predajniach (kategória, pod ktorú patria aj supermarkety) 11,2 nedeľných hodín mesačne, čo predstavuje zhruba 17 nedeľí v roku (viď Graf 2 vyššie). Keď vezmeme do úvahy 24 833 osôb pracujúcich v nedeľu v tomto segmente maloobchodu, išlo by teda o stratu 278 130 odpracovaných hodín mesačne. Vlachynský (2020) upozorňuje, že dlhá otváracia doba supermarketov znamená, že je zložitá vykryť stratenú prácu v nedeľu predĺžením otváracích hodín v iné dni. Kým časť pracujúcich v nedeľu by bolo potenciálne možné zamestnať navýšením kapacity v iné dni, určitý počet pracovníkov by napriek tomu zrejme prišlo o svoje zamestnanie. Vyššie odhadované hodiny predstavujú hornú hranicu tejto straty, a sú ekvivalentné zrušeniu takmer 1 740 pracovných miest na plný úväzok, resp. 3 480 polovičných úväzkov. To predstavuje 2,9 % zamestnaných v oblasti maloobchodu v nešpecializovaných predajniach na Slovensku. V čase rastúcej nezamestnanosti a zanikajúcich voľných pracovných miest by takýto zásah do trhu bol

obzvlášť škodlivý, nakoľko uvoľnená pracovná sila by mala ťažkosti uplatniť sa v iných sektoroch.

Utrpeli by predovšetkým mzdy ekonomicky slabších

Zavedením príplatkov za prácu v nedeľu vo výške najmenej 100 % minimálnej mzdy sa zároveň stala nedeľná práca relatívne atraktívnym zdrojom príjmu. Zákaz pracovať v nedeľu by preto vplýval na mzdu zamestnaných v maloobchodných prevádzkach, ktorí by prišli o túto možnosť privyrábania si. Tabuľka 1 sumarizuje podiel mzdy tvorený nedeľnou prácou, podľa jednotlivých segmentov maloobchodu. V niektorých kategóriách, ktoré by boli ovplyvnené reguláciou tvorí práca v nedeľu až 15 % mzdy, a to aj napriek tomu, že zamestnanci štandardne pracujú len niekoľko nedeľ do roka, ako bolo ukázané Grafom 2.

Priemerná mesačná mzda v hospodárstve sa v roku 2019 nachádzala podľa Štatistického úradu SR vo výške 1092 eur, čo znamená, že väčšina zamestnancov v maloobchode zarába podpriemerne (Tabuľka 1). Stratou nedeľných príplatkov by bola kúpna sila týchto pracovníkov oslabená ešte viac. Je dôležité si uvedomiť, že najvyššie platené odvetvia (vrátane informácií a komunikácií či finančných a poisťovacích činností) štandardne nevyžadujú prácu počas víkendov, a takýto zásah do pracovného trhu by predovšetkým uberal z príjmov ekonomicky slabším osobám. Koncept klesajúceho marginálneho úžitku (tzv. diminishing marginal utility) nám pritom hovorí, že 1 euro navyše prináša viac úžitku osobám s nižším príjmom—a je teda istým spôsobom hodnotnejšie, než ďalšie euro získané osobami s relatívne vysokým príjmom. Inými slovami, odoberalo by sa z príjmov tam, kde by úbytok mal väčší vplyv na celkový blahobyt.

Tabuľka 1: Podiel mzdy zamestnanca tvorený nedeľnou prácou, podľa typu maloobchodnej prevádzky (údaje za rok 2019)

	Priemerná hrubá mesačná mzda (eur)	% z mzdy tvorené nedeľnou prácou
47.1 Maloobchod v nešpecializovaných predajniach	889,85	11,19
47.2 Maloobchod s potravinami, nápojmi a tabakom v špecializovaných predajniach	863,10	13,67
47.3 Maloobchod s pohonnými látkami v špecializovaných predajniach	921,70	19,33
47.4 Maloobchod so zariadeniami pre informatiku a komunikácie v špecializovaných predajniach	1 121,75	13,35
47.5 Maloobchod s ostatným tovarom pre domácnosť v špecializovaných predajniach	1 100,00	12,66
47.6 Maloobchod s tovarom pre kultúru a rekreáciu v špecializovaných predajniach	898,34	15,28
47.7 Maloobchod ostatného tovaru v špecializovaných predajniach	1 042,19	12,01
47.8 Maloobchod v stánkoch a na trhoch	-	-
47.9 Maloobchod mimo predajní, stánkov a trhov	971,13	10,71

Zdroj: Trexima

Okrem implikácií týkajúcich sa zamestnanosti je potrebné zvážiť aj efekt na ceny či na tržby. Fixné náklady je ťažšie vykryť v skrátenej otvárací čas. Dôsledkom tak môžu byť vyššie konečné ceny pre spotrebiteľov. Skrátenu otváracou dobou môžu zároveň utrpieť aj tržby, obzvlášť prevádzok s ponukou produktov, ktoré nie sú základnými potrebami ako napríklad potraviny. V nedeľu majú ľudia zväčša viac času a energie na návštevu obchodov, a nakupovanie je pre mnohých rekreačnou aktivitou. Nakupovanie cez víkend má preto spontánnejší charakter, a nemožno očakávať, že bude úplne vykompenzované spotrebou v pracovné dni.

Ďalším možným dopadom je pozorovateľná redistribúcia tržieb z prevádzok, ktoré musia zostať v nedeľu zatvorené do tých, ktorých sa regulácia netýka. Zatvorenie obchodov v nedeľu môže mať tak dopad na konkurenčné prostredie, podľa toho, ktoré podniky by mali z regulácie väčší prospech. Skúsenosť zo zahraničia naznačuje, že by získali malé podniky na úkor veľkých, čo môže mať implikácie na produktivitu maloobchodného sektora.

Slovensko sa zaradzuje medzi najviac postihnuté ekonomiky súčasnou krízou v rámci EÚ (Eurostat, 2020). V takýchto časoch je potrebné strategicky uvažovať nad oživením trpiacej ekonomiky, a nie experimentovať s opatreniami, ktoré by mohli ďalej prehĺbiť negatívne dopady na zamestnanosť a príjmy domácností. Politiky je potrebné zameriavať na reštart podnikateľských aktivít a navrátenie ľudí naspäť do obchodov, nie na ďalšie obmedzovanie predaja. Slovensko dnes potrebuje predovšetkým najsť cestu von z recesie. Cez zatváranie obchodov v siedmy deň tá cesta určite nevedie.

Názory vyjadrené v komentári nemusia nevyhnutne predstavovať oficiálnu pozíciu Úradu vlády Slovenskej republiky. Cieľom komentárov ISA je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne témy.

Bibliografia:

Burda, M. and P. Weil (2005). Blue Laws. Online. Available at:

<https://www.cemfi.es/ftp/pdf/papers/wshop/BurdaBlue.pdf> [Accessed 13.7.2020].

Conway, L. (2020). Shop opening hours and Sunday trading. House of Commons Library Briefing

Paper. Number 5522. Online. Available at: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn05522/> [Accessed 13.7.2020].

Eurostat. (2020). Industrial production up by 12.4% in euro area and 11.4% in EU. Newsrelease euroindicators 112/2020. 14 July 2020. Online. Available at:

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11096023/4-14072020-AP-EN.pdf/dc899de9-ce8d-c114-ab06-2bfa1f4d5dd7> [Accessed 13.7.2020].

Genakos, C., & Danchev, S. (2015). Evaluating the impact of Sunday trading deregulation. *CEP Discussion Paper*, 1336, 1-22.

Kovács, A., & Sikos T, T. (2016). The Impact of Sunday Closure on Consumer Behavior. *Romanian Review of Regional Studies: Journal of the Centre for Regional Geography*, 12(2), 39-50.

LFMI. (2018). Retail Opening Hours in Europe: Regulation That Fails. Online. Available at:

<http://4liberty.eu/retail-opening-hours-in-europe-regulation-that-fails/> [Accessed 13.7.2020].

OECD. Publishing. (2014). *OECD Competition Assessment Reviews: Greece*. OECD Publishing.

Vlachynský. (2020). Proti zákazu nedeľného predaja. INESS. Bratislava.

